

Overgangsritualer

Afklaring og tvivl i uddannelsesvalget

To unges oplevelse af at vælge en erhvervsuddannelse i marts, fastholde valget over sommerferien og begynde på uddannelsen i august.

Projektet er gennemført i samarbejde med Det Antropologiske Foretagende og er medfinansieret af Grundejernes Investeringsfond.

Udarbejdet af:
Jens Waltorp, antropolog og ejer, Det
Antropologiske Foretagende

Redigeret af:
Sidse Frich Østergaard-Thygesen, programleder,
Tænk tanken DEA.

Udgivet oktober 2021

Tænk tanken DEA
Fiolstræde 44
1171 København K
www.dea.nu

Indhold

1 Baggrund og centrale perspektiver	5
1.2 Implikationer	6
2 Metode	9
2.1 Overgangsritualer som analytisk greb	9
3 Seperationsfasen: Valget af ungdomsuddannelse	13
3.1 At legitimere valget af en erhvervsuddannelse	13
3.2 Det selvforpligtende narrativ	14
4 Liminalfasen: Venterum før uddannelsesstart	18
4.1 Svære forestillinger om hverdagen	19
4.2 At finde nye fællesskaber	21
5 Reintegrationsfasen: Skolestart - sød musik eller ventetone?	24
5.1 At vente eller at arbejde selvstændigt	24
5.2 Sprogparadokset: Manglende sprog for praktisk læring	25
5.3 Fra social akavet til social åben	26
5.4 Informationsparadokset: Grundforvirring i vejledningen	26
6 Afrunding	30
Referencer	31

01

Baggrund og centrale perspektiver

1 Baggrund og centrale perspektiver

I en årrække har søgningen til erhvervsuddannelserne været stagneret på omkring 20 pct., hvilket har skabt politisk fokus på rekrutteringen til erhvervsuddannelserne. Sideløbende med den fastlåste søgning, har frafaldet på erhvervsuddannelserne været på ca. 45 pct. (DEA 2020). Når næsten hver anden elev ikke gennemfører uddannelsen, er det væsentligt at se på overgangen mellem grundskolen og erhvervsuddannelserne og den første tid på erhvervsuddannelserne, for at få større indsigt i de faktorer, der kan have betydning for fastholdelsen af eleverne. Gennem beskrivelser af deres oplevelser, forestillinger og forventninger *før valget, mellem valg og skolestart, og efter skolestart*, giver undersøgelsen et indblik i forforståelser, erfaringer, tvivl og møder mellem unge mennesker og erhvervsskolen.

Notatet udspringer af Tænketanken DEAs analyseprojekt "Hvad driver unges uddannelsesvalg" (2018), der fokuserede på betydningsfulde faktorer i valget af ungdomsuddannelse. Projektet bestod af ni forskellige undersøgelser og en opsamlingsrapport. En af undersøgelserne var det antropologiske studie "Verden i væren og vorden" (DEA 2018a), der blev til på baggrund af et feltarbejde i en 9. Klasse, og herfra udsprang denne undersøgelse, der følger to drenge, Malte og Emil, fra pågældende skoleklasse og begge 16 år, fra deres valg af ungdomsuddannelse vinteren 2017/2018 til to måneder efter påbegyndt ungdomsuddannelse i efteråret 2018. Emil startede på eux-datatekniker, mens Malte startede på eud-tømrer.

Feltarbejdet og etnografiske interviews er tolket med en analytiske forståelsesramme, der tager udgangspunkt i overgangsritualer og -faser, begyndende med separationsfasen i marts, hvor ungdomsuddannelsesvalget konkret udmøntes med nem-id, over liminalfasen, der dækker foråret og sommerferien, hvor valget er truffet, men endnu ikke trådt i kraft og herefter reintegrationsfasen, hvor livet forsøges normaliseret i den nye skolehverdag.

1.1 Centrale perspektiver

Seperationsfasen: Valget af ungdomsuddannelse

Perioden omkring marts, hvor valget af ungdomsuddannelse - i dette tilfælde henholdsvis eud-tømrer og eux-datatekniker, materialiseres. I denne periode oplever både Malte og Emil et stort behov for at legitimere valget af en erhvervsuddannelse, fordi det adskiller sig fra skolekammeraternes uddannelsesvalg og for Maltes vedkommende også forældrenes forventninger. Legitimeringen og forsvaret af uddannelsesvalget kan ses som en særlig samtale-genre, der er med til at skabe et selvforpligtende narrativ om den unge. Narrativet bliver dog ofte udfordret og kan ændre sig over tid.

Liminalfasen: Venterum før uddannelsesstart

I perioden efter valget af ungdomsuddannelse, starter ventetiden før uddannelsesstart. Her bliver uddannelsesvalget igen udfordret, fordi både Malte og Emil har svært ved at forestille sig hverdagen på en erhvervsskole – hvornår møder man, hvornår får man fri og hvordan ser lokalerne ud? Samtidig er de også begge bekymret for at skulle finde nye venner og fællesskaber i den nye hverdag – en bekymring der dog viser sig at være overflødig, fordi de begge blomstrer i deres nye sociale interaktioner.

Reintegrationsfasen: Skolestart – sød musik eller ventetone?

Skolestart og den efterfølgende skoletid udvikler sig forskelligt for Emil og Malte. Hvor Emil på eud-datatekniker oplever udfordringer, læring, mulighed og forventning om at arbejde selvstændigt, men også har svært ved at sætte ord på det han lærer, oplever Malte på eud-tømrer at vente længe på underviseren, og på at blive sat i gang med arbejdet og læringen. Samtidig oplever Malte også, at han ikke lærer noget – fordi der mangler et sprog for den nye, praktiske læring. Det viser sig, at Malte faktisk har lært nye færdigheder, men grundet det manglende sprog herfor opleves det ikke som konkret læring – fx at kunne håndtere værktøj. Emil fortsætter på eud-datatekniker, hvor Malte ender med at forlade eud-tømrer til fordel for eud-business.

1.2 Implikationer

Undersøgelsen kan give indsigter i, hvordan situationen fra valget af ungdomsuddannelse i marts over sommeren og til to måneder efter skolestart har været for Malte og Emil, men er ikke generaliserbart.

Tiden efter marts er også valgproces – her skal valget opretholdes

Uddannelsesvalget udfordres og skal legitimeres hele foråret og sommerferien efter det foretages i marts. Et oplevet kontinuerligt krav om begrundelse for uddannelsesvalg skaber en særlig samtalegenre, hvor de unge forstærker fortællingen om, hvorfor de har valgt en erhvervsuddannelse – det selvforpligtende narrativ. Men den fortælling kan ændre sig over tid, hvis den udfordres, og ikke understøttes, i tiden frem til og efter studiestart. Særligt det at understøtte valget af erhvervsuddannelsen – fx med viden, der kan understøtte, at de har foretaget det rigtige valg og holde tvivlen i ave.

Ukendt ny hverdag – præcis, praktisk information er centralt

Der er mange ubekendte på erhvervsuddannelsen for både Malte og Emil. De mangler viden om mødetidspunkter, undervisningsformer, hvordan en hverdag og klasselokaler ser ud på en erhvervsuddannelse, og det udfordrer deres uddannelsesvalg efter det blev foretaget i marts – for hvad var det egentligt, de skulle starte på? Begge oplevede at mangle præcis kommunikation om uddannelsesstarten.

Bekymringer om nye venskaber og relationer – fokus på social opblomstring

Både Malte og Emil var bekymrede for, hvordan det var at skabe nye relationer, langt væk fra folkeskolekammeraterne. Og for begge viste det sig at være uden grund – de oplevede at blomstre socialt op, og faktisk være i stand til at skabe nye relationer og venskaber hurtigt. Det kan indikere, at det er væsentligt, at der lægges vægt på sociale relationer i informationen til de unge.

Uopdaget læring – behov for et sprog for praktisk viden og færdigheder

Maltes oplevede, at han efter to måneder på tømreruddannelsen ikke havde lært noget – men adspurgte yderligere, fortæller han, at han faktisk har lært en del om fx værktøj. Men fordi de færdigheder ikke tidligere har været defineret som viden, og der ikke er et sprog for det, har han svært ved at koble det han faktisk lærer med læring. Emil havde ikke samme oplevelse af manglende læring, men havde svært ved at sætte ord på, hvad han havde lært. At skabe et sprog for praktisk læring – sætte ord på, som de unge kan tage med sig videre, når de skal fortælle om deres uddannelse til venner og familie, kan hjælpe de unge i formidlingen af, hvad man laver og lærer på en erhvervsuddannelse.

02

Metode

2 Metode

Notatet bygger på dele af et empirisk materiale, skabt gennem et længerevarende etnografisk feltarbejde i og omkring en 9. klasse et halvt år op til uddannelsesvalget 1. marts 2018. Feltarbejdet var datagrundlaget for rapporten "Verden i Væren og Vorden" (DEA 2018). Efterfølgende er to drenge blevet udvalgt til den fortsatte undersøgelse, fordi netop disse informanter blev fulgt tæt i deres valg. Samtidig var de nogle af de få, der valgte en erhvervsuddannelse (eud) og eux, og skulle endvidere starte på to forskellige skoler; den ene på eud-tømrer og den anden på eux-datatekniker. De to drenge er ikke repræsentative for alle, der vælger en erhvervsuddannelse, men de er udvalgt, fordi vi ved at følge deres overgang og møde med erhvervsskolen og erhvervsuddannelsen, har haft mulighed for at se nogle generelle træk ved denne overgangsfase, ved den måde, som erhvervsskoler nogle gange bliver forstået blandt unge, og ved den måde nogle unge oplever den nye begyndelse.

Ud over deltagelse i grundskolen før valget af ungdomsuddannelse, med et utal af uformelle etnografiske samtaler i hverdagen med informanterne, er der blevet foretaget seks længere interviews, der er blevet transskriberet og analyseret. Feltarbejderen besøgte de to drenge i ugen op til studiestart, mens der efter nogle måneder inde i det nye skoleår blev foretaget flere opfølgende telefoninterviews.

I perioden før valget var det muligt for feltarbejderen at triangulere informanternes fortællinger og udsagn med observationer af hverdagsinteraktioner i klassen. Den efterfølgende metode har imidlertid ikke åbnet for samme mulighed, og det er således først og fremmest de to drenges egne forståelser og fortællinger, der kommer i forgrunden.

Metoden er valgt for at imødekomme det retrospektive og efterrationaliserende i narrative interviews, foretaget på bagkant af et valg. Ved at følge informanterne et halvt år før og et halvt år efter valget blev truffet 1. marts 2018, giver det et pre-post sammenligningsgrundlag, hvor det bliver tydeligt, hvordan forestillinger og forventninger møder erfaringer. Målet har været at undersøge, hvordan uddannelsesvalget former sig over tid for den enkelte, der vælger erhvervsuddannelsen.

2.1 Overgangsritualer som analytisk greb

"Her den sidste uge begyndte jeg selvfølgelig at tænke, at det bliver sjovt og underligt ikke at skulle gå i de normale faste trygge rammer, men jeg skal gå et helt nyt sted med nye mennesker"

Emil 16 år, interview før start på eux-datatekniker, august 2018

Emil beskriver i dette citat sine tanker om at begynde på en eux-uddannelse. En uddannelse, som ingen af hans tætte venner fra grundskolen har valgt. De skal enten på stx, efterskole eller 10. klasse, og han ønsker selvfølgelig at holde kontakten med dem. Som han påpeger, så er det noget nyt, han er på vej ind til, en overgang fra de trygge rammer fra grundskolen til et nyt sted og nye mennesker på erhvervsskolen.

En overgang, han oplever som betydningsfuld, både i kraft af, at blandt andet UU-vejleder, familie og lærere har fortalt ham om valgets vigtighed, men også på baggrund af hans egen oplevelse af at forlade grundskolens trygge rammer efter ti år.

Denne overgang fra grundskolen til ungdomsuddannelse er ikke kun vigtig på et personligt plan, men også på et politisk plan. Det bliver vigtigt, at man træffer et valg og fortsætter sin uddannelse, for ikke at ende med ikke at have en uddannelse. At det er en overgang af særlig vigtighed, bliver altså ikke kun skabt af de unge selv, men i høj grad også af omverdenen.

Fortællingen om de to drenge starter lidt før de træffer valget om uddannelse, og vi følger dem i deres tvivl før start, for til slut at forlade dem efter at de i nogle måneder har gået på ungdomsuddannelsen. Notatet er opbygget over netop disse faser før, under og efter start på ungdomsuddannelse, så de to drenge følges kronologisk, mens de går vejen fra grundskole til erhvervsskole. Opbygningen afspejler et underlæggende analytisk greb, der er inspireret af klassiske antropologiske undersøgelser af overgangsriter (Van Gennep 2019[1909], Turner 1967), der fokuserer på forskellige måder, samfund traditionelt har ritualiseret vigtige overgange i menneskers liv, hvilket oftest også indebærer, at man bevæger sig fra én position til en ny position i fx familien eller samfundet. Klassiske eksempler i relation til fx kristendom er dåb, konfirmation, vielse og begravelse, men disse kan også bruges til at forstå eksempelvis overgangen fra grundskole til ungdomsuddannelse. Overgangsritualer er kendetegnet ved at have følgende opbygning:

Første fase: Separationsfasen

I separationsfasen forlader den unge sin oprindelige status og adskilles, ofte fysisk, fra samfundet, fx læseferien i 9. klasse. Fejringer som sidste skoledag med udklædninger, karamelkast, sange om lærere og andre elever kan betragtes som en ceremoni, der iscenesætter denne adskillelse af eleverne fra deres nuværende status.

Midterste fase: Liminalfasen

Her gennemgår de unge ofte en række prøvelser, fx afgangseksaminer, der gør dem i stand til fortjent at vende tilbage til samfundet - *reintegrationsfasen* - i en ny tilstand og med en ny status (fx klar til ungdomsuddannelse). På tærsklen til den nye tilstand - i *liminalfasen* - er man mellem to tilstande, hvilket ofte er fyldt med usikkerhed og tvivl, både for personen i overgang og for omgivelserne. Det anses ofte som farligt at være imellem to tilstande, og det omgivende samfund har en åbenhed overfor, at der handles uden for samfundets normer i fasen.

Sidste fase: Reintegrationsfasen

Liminalfasen skal afsluttes, fordi det er usikkert at være mellem fastdefinerede positioner. Derfor lukkes liminalfasen i reintegrationsfasen, hvor den unge får en ny position og samfundets normer reetableres og dermed bekræftes og styrkes.¹

Når den unges status og position ikke er fast, kan der opstå flertydighed; er man fx myndig og selvbestemmende i forhold til uddannelsesretning, hvis ens forældre skal skrive under på optagelse.dk med nem-id, og hvad nu hvis forældrene vil noget andet? Ved uenighed bliver det pludselig tydeligt, at den unge grundskoleelev fortsat ikke helt er juridisk myndig i eget liv. Denne tvivl om, hvilke regler og pligter der gælder, er karakteristiske træk ved overgange mellem to positioner i et samfund, fx fra umyndigt barn til myndig voksen, eller grundskoleelev til elev på en ungdomsuddannelse.

Ritualteori er derfor en relevant ramme for notatets fokus, da den får disse aspekter af overgange til at stå frem. Formålet med at præsentere materialet inden for denne analytiske ramme er at illustrere, hvordan tvivl og usikkerhed på forskellige måder fylder i overgange. Samtidig bliver det også tydeligt, hvordan der ikke kun er tale om en overgang, men et sæt af forskellige overgange: det handler ikke kun om en 'faglig' overgang, men også om overgangen fra barn til voksen og om geografiske, fysiske, institutionelle og sociale overgange.

Emil og Maltes forløb med valget af uddannelse kan beskrives ved at se dem gennemgå tre forskellige faser i deres overgang: fra at blive stillet over for et valg, som kræver, at man distancerer sig fra hverdagen, til at være imellem den gamle og den ny tilstand, for til sidst at indtage en ny rolle og indgå i en ny hverdag. Det bliver for Emil og Malte en overgang fra grundskolen til erhvervsuddannelse, fra faste rammer til nye værksteder, fra klassekammerater til erhvervsskoleelever, nye lærere og et nyt sprog. Det bliver en del af deres overgang fra barn til voksen, og overgangene er fyldt med både tvivl og succeshistorier.

¹ Et interessant tegn på, at samfundet ikke accepterer at unge er mellem positioner afspejles i BEK nr 1014 af 04/10/2019: " § 1. 15-17-årige unge har pligt til at være i uddannelse, beskæftigelse eller anden aktivitet, der sigter mod, at de unge gennemfører en uddannelse i overensstemmelse med deres uddannelsesplan."

03

**Seperationsfasen: Valget af
ungdomsuddannelse**

3 Separationsfasen: Valget af ungdomsuddannelse

Rapporten "Verden i væren og vorden" (DEA 2018a) pegede på, hvordan unge skal forholde sig til flere forskellige aktører i valget af ungdomsuddannelse, fx venner, familie og UU-vejledere. De unge bliver taget ud af deres vante skolegang, og deltager blandt andet i samtaler, messer og praktik for at orientere sig mod deres fremtidige valg af uddannelse. Denne periode i deres liv bliver af omgivelserne markeret som noget særligt, og de bliver genstand for andres opmærksomhed og blikke. Det bliver også en måde, hvorpå de bliver afkrævet et svar om deres fremtidsplaner, selvom de måske endnu ikke eksisterer. Andre undersøgelser i "Hvad driver unges Uddannelsesvalg" (DEA 2018b) beskriver, hvordan de unge i høj grad orienterer sig efter det velkendte og meningsfulde i hverdagen, hvorfor samtaler med UU-vejlederen om deres uddannelsesplaner i fremtiden bliver svære at navigere i. Samtidig orienterer de unge sig mod andet og andre; deres sociale omgangskreds, fritidsaktiviteter mm. Vejledere, lærere, forældre og andre voksne forventer, at unge vælger og forholder sig mod et mål langt frem i tiden. Valg af 10. Klasse og gymnasiet bliver af mange unge beskrevet som en mulighed for at udskyde nogle svære livsvalg, da mulighederne således holdes åbne. Andre vælger at tage en erhvervsuddannelse, og orienterer sig dermed mod et klarere mål – ligesom informanterne Emil og Malte. Første nedslagspunkt i deres overgang er, da de netop har besluttet sig for en erhvervsuddannelse, og stadigvæk er genstand for særlig opmærksomhed. En periode som for Emil og Malte er præget af mange spørgsmål til og undren over deres valg, hvilket vil blive udfoldet i følgende to afsnit.

3.1 At legitimere valget af en erhvervsuddannelse

Min far var rigtig støttende [ift. valget af tømreruddannelsen], og kom med en masse ideer til, hvordan jeg kunne prøve at se, hvordan det var. Han havde bare en helt masse ideer og input. Min mor på den anden måde var ikke så glad for det. Hun 'dissede' lidt tømreruddannelsen og sagde, at jeg var for klog til den. Så sagde jeg til hende, at 'det er det som jeg gerne vil, og jeg er ligeglad, hvad du tænker, egentlig.' Jeg vil gerne være tømrer, og jeg er ligeglad med, at det ikke er det, som du skal score 12 for at komme ind på, fordi det er det, som jeg føler kan gøre mig glad.
Malte, 16 år, interview før start på eud-tømrer, august 2018

Ovenstående citat kommer fra et interview med Malte, som er kendetegnet ved at have klaret sig fagligt godt i grundskolen, og som ønsker at blive tømrer. I citatet beskriver Malte forældrenes reaktioner på sit valg om at blive tømrer: Han oplever støtte fra sin far, men i høj grad undren fra sin mors side. Hun stiller spørgsmålstejn ved hans valg, og han bliver sat i en situation, hvor han skal forsvare valget. Den anden informant, Emil, møder også en undren, omend indirekte, da han har valgt noget andet end størstedelen af sine klassekammerater.

Han møder det ikke i en familiær sammenhæng, men sammen med vennerne. Han beskriver det på denne måde:

Ja mine venner laver sjov med mig. De siger, jeg skal gå på en drengekostskole, fordi der kun er 5 pct. piger.

Emil, 16 år, interview før start på eux-datatekniker, august 2018

Begge drenge beskriver oplevelser af, at de bliver gjort anderledes i kraft af deres valg af en erhvervsuddannelse, både fra familie og venners side. De mener, at det dels skyldes fordomme om erhvervsskoler og -uddannelser, og dels skyldes, at deres valg er anderledes end de andres – deres valg går mod strømmen. Denne kan ses som en *'normalstrøm'* – og ved at deres omgangskreds sætter spørgsmålstejn ved alternative valg og handlinger, er de med til at opretholde anderledesheden i disse. Hos Malte bliver det italesat af moderen, som synes han er for klog til tømreruddannelsen. I Emils tilfælde bliver det i højere grad en joke som vennerne fremfører, som indirekte stiller spørgsmål ved, at han gør noget anderledes end klassekammeraterne. Disse små kommentarer og undren signalerer til de to drenge, at de handler på en måde, som er uden for normen. Det gør dem til genstand for en normaliserende adfærd, der skaber en undren hos dem begge, og som sidder i dem i alle de interviews, vi har foretaget med dem. Ingen af drengene vælger imidlertid at ændre deres valg, og de begynder begge på erhvervsskoler i sidste ende. Både Malte og Emil møder også opbakning, beundring og respekt for deres beslutsomhed og fastholdelse af valget. Af klassekammeraterne i 9. Klasse blev det beskrevet som selvsikkert og modigt. Stadig viser de to eksempler, hvordan de begge oplever at skulle legitimere og selv stå ved deres valg. Emil beskriver kort før start på erhvervsskolen den følelse, han har haft, når han kontinuerligt er blevet konfronteret med, om det nu også var det rigtige valg:

“Selvom jeg havde lyst til at hænge ud med dem (klassekammeraterne) hver dag, så havde jeg ikke lyst til at gå i skole tre år mere, på den måde som de skal.”

Emil, interview før skolestart august 2018

At skulle forklare og forsvare sit valg kan skabe et stærkere narrativ om grunden til at vælge en erhvervsuddannelse. Et narrativ som kan siges at forpligte, hvilket vil blive uddybet i nedenstående afsnit.

3.2 Det selvforpligtende narrativ

De unges omgivelser ytrer deres forventninger gennem spørgsmål, råd og egne erfaringer, der passer ind i deres forståelse af, hvem den unge er og kan blive (DEA 2018a). Når dette ikke stemmer overens med den unges valg, kræver det en stærk fortælling fra den unge, som kan legitimere valget. Både Emil og Malte oplever denne dynamik med både de formelle UU-vejledere og uformelle vejledere (fx forældre, lærere og familie). De opbygger således et stærkt personligt narrativ og rationale, der begrundes valget af erhvervsuddannelsen. Som vi skal se i det følgende, kan man ud fra narrativet se, hvordan tidligere erfaringer og særlige egenskaber fremhæves i fortællingen om én selv. Indholdet og formen på de fortællinger skabes i samspil med de former, rationaler og diskurser, der er tilgængelige for de unge, og

som anerkendes som gyldige i den pågældende kontekst. Vi ser i materialet fra feltarbejdet og i de gentagne interviews, at begrundelser for uddannelsesvalg er en særlig samtale-genre, som de unge bliver udsat for og forsøger at mestre.

I grundskolen arbejdes med uddannelsesplaner, hvor fokus er på den enkelte elevs kompetencer, interesser og drømme. Der er fokus på individet og realisering af egne mål frem for forældres eller andre autoriteters ønsker, selvom disse også spiller en stor rolle. (DEA 2018a)

Det personlige narrativ træder særligt frem i interviewet med Malte, mens Emil mere finder sin legitimitet i en økonomisk vinding. Når hans venner laver sjov med, at han skal gå på en skole uden piger, så retfærdiggør han sit valg ved at fokusere på, hvordan han får flere penge i hånden i fremtiden end vennerne, som skal være længere tid på SU.

For at forstå Maltes narrativ, er det væsentligt at forstå dette nedslag fra tiden før han starter på erhvervsskolen. Hans fortælling ændrer sig over tid, da han erfarer, at virkeligheden på tømreruddannelsen ikke er, som han havde forestillet sig. Dette vil blive taget op igen i sidste kapitel. I nedenstående citat uddyber Malte, hvorfor han ønsker at blive tømrer, selvom han også godt kunne tænke sig at blive personlig træner i et fitnesscenter eller lignende:

[Det er] fedt at kunne være i stand til at hjælpe andre. Ligesom jeg siger med personlig træner, det er jo også at hjælpe de andre. At kunne gøre noget for andre mennesker. I folkeskolen lærer du kun sjove ting - navneord og sådan noget, som man principielt ikke kan bruge til noget. Som mine forældre siger; de kan overhovedet ikke huske noget fra tysk og matematik. Fx har min mor været maler i nogle år, og det har hun kunne bruge i lang tid... Jeg vil ikke være tømrer hele mit liv, men tænker, at jeg kommer til at kunne bruge det. Hjælpe mine venner, og kunne noget fra bunden af... Derfor synes jeg, at det er det rigtige valg.
Malte, interview før skolestart august 2018

I ovenstående nævner Malte, at han ikke altid har drømt om at blive tømrer, men alligevel ser kvaliteter i at blive tømrer. Han har en søster, som efter 9. klasse ikke påbegyndte en ungdomsuddannelse, og han har ved flere lejligheder beskrevet det negative ved det, og ønsker ikke selv at gå den vej. Tvivlen, som han selv og de andre havde frem mod uddannelsesvalget i 9. klasse, erstattede han i de tidlige vintermåneder op til uddannelsesvalget med en sikkerhed og styrke:

Det er fedt at kunne sige, at nu vil jeg være tømrer. Det er kun én eller to, som har virket sikre på, hvad de vil.... Det er så mange, der bare vælger gymnasiet eller 10., fordi de ikke ved, hvad de vil.

Malte ser altså sit valg - og generelt det at træffe et valg - som en styrke. Han bliver, som vi så i ovenstående afsnit, konfronteret med at have taget et atypisk valg, og stilles derfor ofte i situationer, hvor han skal opbygge en fortælling, der legitimerer valget. Han lægger nogle gange vægt på at realisere

mere generelle visioner for sit liv ved tømrerfaget, fx et ønske om at hjælpe andre. Han er samtidig inspireret af sin kærestes far, som er tømrer, og forestiller sig situationer, hvor venner og familie skal have hjælp til fx et skur, og så kan han hjælpe dem. Han finder altså en større berettigelse i at gøre noget for andre gennem faget, samt at kunne gøre noget håndgribeligt, og ikke bare 'tysk eller matematik', som måske ikke skal bruges til noget bagefter. Med blikket for narrativet fremstår Maltes historie som opbygget omkring et stærkt og værdifuldt livsprojekt. Man kan sige, at det ikke blot bliver noget flygtigt og overfladisk, han ønsker af tømreruddannelsen, hvilket er noget, han også udtrykker til sin mor: "Det er tømrerfaget, som gør mig glad". Som med livshistorier, så får han umiddelbart skabt et lineært forløb i sit liv ud fra fragmenterede episoder. Det kan ses som en måde, hvorpå han evaluerer og analyserer sin nutid, for at planlægge sin fremtid som tømrer. Gennem sine svar på spørgsmål til og undren over valg, konstruerer han et stærkt personligt narrativ om, hvorfor erhvervsuddannelsen er det rigtige valg, og hvorfor det legitimerer, at han *trodser* sin mors opfordringer. Det bliver et projekt for ham, som han begynder at finde mening med ved at forstå tidligere oplevelser ind i det. Han beskriver selv primært sin mors undren; en undren, som ifølge ham også stammer fra, at hun selv har gennemført en erhvervsuddannelse, har oplevet at få en arbejdsskade, og derfor ikke længere kan arbejde. En erfaring hun forsøger at videregive, men som Malte reagerer afvisende på. Mange formelle og uformelle vejledere rådgiver på forskellig vis de unge fra et retro- og/ eller introspektivt perspektiv, hvor overgange er erfaret, men ofte i en anden kulturel og politisk kontekst end den, de unge står overfor (DEA 2018a). Det gør sig også gældende for Maltes mor.

Ovenstående er beskrivelsen af Maltes narrativ før skolestarten, men narrativet er ikke en statisk størrelse. Derimod omformes og fortælles det på ny, løbende gennem den tidsperiode som feltarbejdet varede. I denne periode tilegner han sig nye erfaringer og orienterer sig på ny. Fortællingen ændrer også karakter gennem dette materiale, men måske netop fordi han har mødt modstand, så har han fået styrket sit narrativ, og dermed sin begrundelse for valget af tømreruddannelsen. Dette vil vi også se nærmere på i følgende afsnit, når både Malte og Emil oplever tvivl og usikkerhed over deres valg og fremtid.

04

**Liminalfasen: Venterum for
uddannelsesstart**

4 Liminalfasen: Venterum før uddannelsesstart

Jeg blev lidt usikker på, hvordan det ville være i værkstedet og sådan nogle ting... og så tænkte jeg, at det måske alligevel ikke var helt mig. Jeg var sådan lidt væk fra det, jeg ved ikke hvorfor, men kom lidt af sporet.
Malte, eud-tømrer

Med disse ord beskriver Malte den fase i overgangen, som vi træder ind i nu. Det er en fase, der strækker sig over afslutningen af 9. klasse til afslutningen på sommerferien, hvor erhvervsuddannelsen begynder. Det er en periode, hvor de fortsat går i skole, går til eksaminer, og siger farvel til grundskolens trygge rammer, og dermed også til velkendte ansigter som lærere og skolekammerater. Personer som har været med til at vejlede og forme Emil og Maltes valg, og som nu kommer til at spille en langt mindre rolle. Men før de starter på erhvervsuddannelsen, er der ventetiden, hvor de skal igennem en afgangseksamen og en sommerferie. Fra de træffer valget til den egentlige skolestart gennemgår de flere forskellige perioder med overvejelser. I ovenstående citat beskriver Malte, hvordan han er kommet 'lidt væk fra' tømreruddannelsen – den er ikke så present i ventetiden før uddannelsesstart.

Liminalfasen er et stadie mellem to tilstande - mellem den gamle identitet fra grundskolen, og den nye, mulige identitet på erhvervsskolen. Det giver både spænding og usikkerhed omkring hverdagen og fremtiden på erhvervsuddannelsen. Ventetiden bryder med den kendte, trygge og forudsigelige hverdag i grundskolen, og peger på en ny fremtid. Malte og Emil går fra velkendte elementer i hverdagen, til ikke at vide, hvad de kan forvente. En usikkerhed man også ville kunne finde hos andre unge som starter et nyt sted, fx stx, hhx eller htx, efterskole eller 10. klasse. Men for Emil og Malte, der skal starte på en erhvervsuddannelse, så virker graden af usikkerhed hos dem til at være større end deres klassekammerater, der har valgt mere gængse uddannelsesveje som fx stx og efterskole.

På gymnasiet er der, ifølge Malte og Emil, en række elementer, som minder mere om den gamle hverdag. I sommerferien inden deres skolestart fortæller de således hver på deres måde, at de forventer, at læringsformen på stx minder om grundskolen, mens de er meget usikre på, hvordan det helt konkret vil være på erhvervsuddannelsen. Så er der den sociale kontekst, som gør, at fx gymnasiet og efterskolen kan virke mere tilgængelige af den simple årsag, at flere af deres kammerater og bekendte går og har gået der. Det medfører, at de unge kan have hørt om stx eller efterskole via venner, og fx allerede have deltaget i gymnasiefester. Der findes i højere grad et sprog for og samtaler om disse uddannelser og deres læring end for erhvervsuddannelserne, hvilket træder frem i vores materiale flere gange; som da Emil skal beskrive de forskellige årgange på erhvervsskolerne, så omtaler han dem som 1.g'ere, hvilket henviser til navnet på gymnasiernes første årgang. Derfor fremstår gymnasiet og lignende uddannelsesvalg som mere genkendelige i vores materiale, mens der eksisterer flere uvisheder omkring erhvervsskolen og erhvervsuddannelserne for Emil og Malte.

4.1 Svære forestillinger om hverdagen

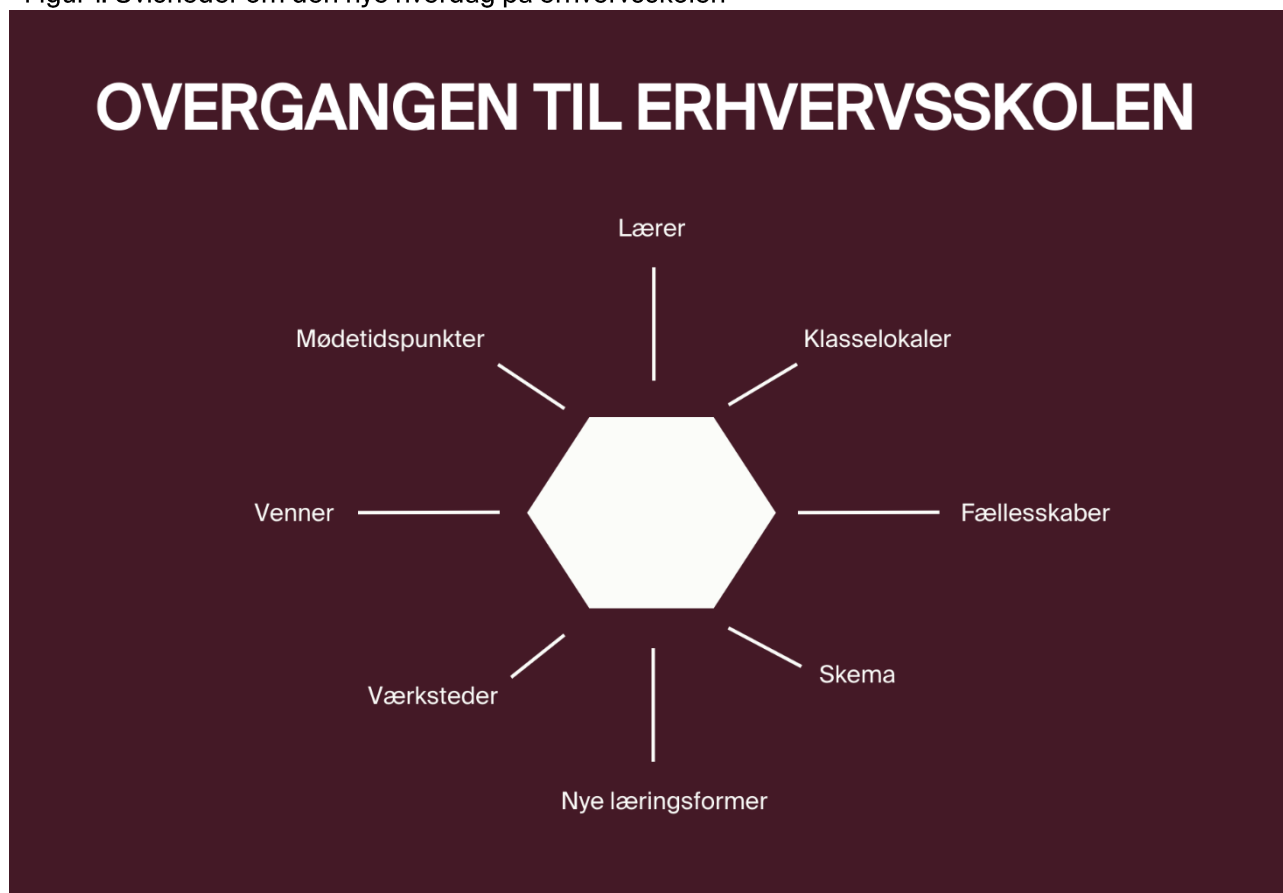
Det er sådan lidt spændende. For jeg ved ikke helt, hvad der skal ske, og hvordan tingene kommer til at forløbe.

Emil, 16 år, interview før skolestart august 2018

Hverdagen på en erhvervsskole virker, ifølge Emil og Malte, usikker, men også spændende, før start. Først og fremmest er den usikker, fordi de ved meget lidt om, hvordan skoleskemaet kommer til at forme deres hverdag. Det er uvisheder, som de må forholde sig til, og de kan både være helt konkrete, som fx mødetidspunkt, men også mere ukonkrete, som adkomsten til venskaber.

Modellen herunder fremhæver noget af det, som træder særligt frem for Emil og Malte: Den svære forestilling om en ny hverdag, som rummer bekymringer og manglende viden om klasselokaler og værksteder, fællesskaber, underviserne, mødetidspunkter, læringsformer og hverdagens skema.

Figur 1: Uvisheder om den nye hverdag på erhvervsskolen

Malte fortæller, at han én dag før start kun har modtaget et enkelt brev i e-boks, der handler om, hvornår han skal møde op første dag. Han har været nødt til at spørge en ven, som selv går på en erhvervsskole, om hvornår man almindeligvis får fri. Det beskriver han med et nervøst grin, da han selv synes, det virker absurd, at han ved så lidt om, hvordan hverdagen kommer til at blive. Det skal også ses i lyset af, at Malte bruger meget af sin fritid på at træne, og at han forsøger at finde tid til træning, men endnu ikke ved, hvordan det kan passes ind. Han bor langt fra uddannelsesstedet, og derfor kommer planlægningen af hverdagen til at være vigtig for ham. Det kan ikke udelukkes, at Malte har modtaget nogle af disse informationer tidligere, men i forlængelse af det, der i rapporten "Verden i væren og vorden" (DEA 2018a), betegnes informationsparadokset, så peger disse oplevelser på, at de unge tidligt i processen modtager meget information, og senere har svært ved at fremkalde denne information. Store mængder information før valget kan for nogle skabe forvirring og for mange valgmuligheder, mens manglende information senere i forløbet, og særligt op til skolestart, lader til at føre til en voksende usikkerhed og tvivl hos de unge. En tvivl om den fremtidige hverdag, som kan (gen)starte en tvivl om selve den faglige del af uddannelsesvalget.

En anden stor usikkerhed, og samtidig motivation, Malte og Emil oplever ved hverdagen på erhvervsskolen, er "*en anden form for læring*", som Emil udtrykker det. Det er en grund til, at de begge har valgt netop denne skoleform, men de har begge svært ved at italesætte, hvordan denne læring vil få sin form inden de skal påbegynde uddannelsen. Malte prøver at give et bud på, hvad han forestiller sig, at han skal:

*Lære at save, hvordan man sømmer et søm, jeg ved ikke om det er så simpelt,
men det der med at kunne bygge et hus, male en væg, lægge tag.*
Emil, interview før skolestart august 2018

Han kalder disse egenskaber for *praktiske*, og det er for ham noget af den største forskel fra stx. Malte har valgt en tømreruddannelse, hvor der er færre boglige fag, mens Emil har valgt eux, og derfor forsætter med flere boglige fag. For Emil ligger den helt store ændring derfor mere i mentaliteten han havde i grundskolen. Han forklarer, at man ikke længere kan *slacke*² på samme måde, da han har hørt der bliver ført fravær og generelt er større disciplin. Fælles for dem begge er, at de vil gøre noget andet, som står i kontrast til grundskolen. Manglende kendskab til den fremtidige hverdag i den nye status som erhvervsskoleelev og få bekendte at spejle sig i, gør at dette venturum mellem de to stadier bliver en kilde til mere tvivl og usikkerhed.

² Yde mindst muligt for et tilfredsstillende resultat

4.2 At finde nye fællesskaber

Og så begyndte jeg selvfølgelig tænke, at det bliver sjovt og underligt ikke at skulle gå i de normale faste trygge rammer, men jeg skal gå et helt nyt sted med nye mennesker... Jeg er selvfølgelig bange for at, hvad hedder det... at jeg ikke finder en gruppe at hænge ud med, ligesom jeg har haft i folkeskolen... Emil, interview før start på eux, august 2018

Før skolestart har Emil tanker om det nye fællesskab, han forhåbentligt møder og bliver en del af. I grundskolen har han haft en gruppe venner, som han både har brugt tiden med i og udenfor skolen. En del af dem skal videre på gymnasiet sammen, og Emil fortæller om, hvordan han regner med, at de inviterer hinanden til fester på deres forskellige uddannelsessteder. Umiddelbart kender Emil ikke nogen, som starter det samme sted som ham, og det kan være med til at forstærke hans usikkerhed, for det er ikke kun nye rammer, det er også nye klassekammerater. Han bekymrer sig over, om han vil finde nogle at hænge ud med, om han vil få venner, og om det vil være det samme som i grundskolen. Igennem interviewene nævner han flere gange vigtigheden af hans venskaber fra grundskolen. Men hvad har været med til at skabe denne usikkerhed hos ham?

Dels så kan usikkerheden komme af skiftet i hans liv og ændringen i hans sociale gruppe, hvilket generelt ville kunne findes hos mange mennesker, som skal begynde noget nyt. Det, som skaber måske endnu mere tvivl hos Emil, kan også være nogle af de fordomme, som både han og Malte er blevet mødt med, og på den måde formet af, omkring erhvervsuddannelserne. Særligt ét eksempel træder frem i materialet: Malte mødes med en medarbejder fra erhvervsskolen, efter han har besluttet sig for at blive tømrer. Medarbejderen stiller spørgsmål, som Malte finder højst besynderlige, da spørgsmålene synes rettet mod en helt anden person, end den han selv spejler sig i. Han undrer sig over mødet med skolen, og beskriver oplevelsen således:

Det var i juni - omkring eksamenerne. Jeg var inde på eud til en samtale. Han spurgte, om jeg havde nogle problemer, om jeg havde taget drugs. Om jeg kunne komme til tiden. Vildt mærkelige spørgsmål... Ellers spurgte de først om mine karakterer, og om de var der, hvor de skulle være, og så sagde jeg, at det nok ikke blev noget problem. Og så kiggede han på mine karakterer, og så kiggede han mærkeligt på mig og spurgte, om jeg ikke havde overvejet eux. Så fik jeg flere brochurer med hjem om det. Malte, interview august 2018

Ovenstående citat stammer fra et interview med Malte, dagen før han skal begynde grundforløbet som tømrer på en erhvervsskole. Vi sidder på hans værelse hos hans mor, da han fortæller om oplevelsen med repræsentanten fra erhvervsskolen, der gennem sine specifikke spørgsmål giver Malte et indblik i, hvad der normalt spørges til blandt de nystartede elever, og hvordan han, allerede inden han er begyndt på uddannelsen, ikke virker til at passe ind med sine høje karakterer. Han får, som han beskriver, nye brochurer med hjem, så han igen kan overveje, om det var det rigtige valg. Det giver oplevelsen af, at valget sjældent er helt fast. Selv om det én gang er taget, kan det igen blive udfordret; af

ungdomsuddannelsesinstitutionerne, af omgivelserne og af den unge selv. Dette sker når, forestillinger og forventninger møder erfaringer, mens de unge løbende engagerer sig i og bliver påvirket af omverden.

I dette eksempel møder han en repræsentant for skolen, som pludselig udpeger ham som anderledes end de andre elever. Vejlederen, såvel som Maltes mor og andre der rådgiver Malte i at vælge en mere gymnasial retning, har tilsyneladende de bedste intentioner i at guide Malte i den retning, hvor de ser det bedste match. Men samtidig kan deres vejledning også være med til at skabe en forestilling om de andre elever som problematiske, svære og ustabile. Det giver Malte et mærkeligt billede af sine kommende klassekammerater, og skaber en usikkerhed hos ham. Samtidig ser vejlederen Malte som 'noget anderledes' i skolens struktur, og dermed differentierer han også Malte fra de andre. Det kan altså opleves som en måde, hvorpå Malte bliver udpeget, fordi han skiller sig ud, hvilket dermed distancerer ham fra "den almindelige elev". Det kan være med til at sætte bekymringer i gang om adgang til et muligt fællesskab med de andre elever. Malte vælger at trække på smilebåndet over oplevelsen, og ombestemmer sig ikke inden start. Ligesom Maltes usikkerhed delvist kan bygge på tvivlen om at kunne indgå i et socialt skolefællesskab, så oplever Emil også at være anderledes end de andre på skolen:

Jeg er lidt bange for, at alle eleverne er computernørder, som ikke vil feste og hygge. Snakker om, at de har lavet en computervirus i weekenden, og været oppe 48 timer, mens jeg har hygget med venner. Så jeg er bange for, at de er nørder, som man ikke har så meget til fælles med.

Emil, interview før start på eux-datatekniker, august 2018

Emil fortæller her om, hvordan han er bange for, at de andre er nørder, og han ikke har noget til fælles med dem. Det er igen en usikkerhed om ikke at kunne finde et fællesskab og at blive ekskluderet på baggrund af at være anderledes end de andre elever. Disse fordomme har både været med til at skabe et specifikt billede af de andre elever og fællesskabet før start, og kan være med til at skabe tvivl og usikkerhed. Den undren, både Malte og Emil har mødt før valget, og den energi de har brugt på at legitimere valget, er med til at skabe en usikkerhed baseret på nogle stereotype forestillinger.

05

Reintegrationsfasen: Skolestart – sød musik eller ventetone?

5 Reintegrationsfasen: Skolestart – sød musik eller ventetone?

Malte og Emil er nu begge startet på deres uddannelser som eud-tømrer og eux-datatekniker. De skal orientere sig i den nye sammenhæng på den nye skole, og få skabt en ny hverdag. De er begyndt på to forskellige uddannelser, og har haft forskellige forudsætninger og forhåbninger. Som dette afsnit vil beskrive, så går de også to forskellige veje.

5.1 At vente eller at arbejde selvstændigt

Da Malte skal fortælle om sin nye skole, så er det ikke med samme engagement, som før han startede – dengang 9. klasse ikke betød så meget, fordi han bare gerne ville i gang med tømreruddannelsen. I et interview to måneder efter skolestart beskriver han sine oplevelser således:

Det har desværre ikke helt været sådan, som jeg håbede. Meget af tiden har min gruppe gået og ventet på vores lærer. De skal lige se fem huse først, og så går de over til os, og det tager lige halvanden dag... Fx i mandags var jeg i skole fra otte til et, og jeg lavede overhovedet ikke noget. Jeg stod bare og ventede. Sådan nogle ting trækker rigtig meget ned. Det er bare megademotiverende, når man gerne vil lave noget, og man så bare ikke kan lave noget.”

Malte, interview to måneder efter start på eud-tømrer, oktober 2018

I dette eksempel nævner Malte meget af det, som gør, at han oplever erhvervsskolen som mindre god, og han fokuserer især på ventetiden, som går igen gennem hele interviewet. Han fortæller, hvordan han nogle dage møder på skolen, og det første, han gør, er at vente på en lærer. En venten, der kan vare hele dagen; nogle dage oplever han endda som ren ventetid. Malte sætter det i kontrast til både oplevelser fra grundskolen og forestillinger om gymnasiet. Det bliver i fortællingen til noget, som er særligt kendetegnende for hans uddannelse.

Mere positivt opleves begrænset interaktion med læreren fra Emils perspektiv. Han beskriver, hvordan han siden skolestart har oplevet, hvordan den nye skolegang har ændret hans egen tilgang til at lære – det er meget anderledes end grundskolen, og meget selvstændigt. Emil beskriver et læringsmiljø meget anderledes fra grundskolen, som passer ham godt. Man bliver ikke 'skubbet i en retning', men 'lærer på egen hånd', som han beskriver det. Samtidig oplever Emil også, at selve læringssituationen kan være sjov:

Interviewer: Da vi snakkede sidst, handlede det om, at de fleste af de andre gik på stx. Har du snakket med de andre om, hvad du laver på skolen?

Emil: Ja det har jeg.

Interviewer: Hvad har du fortalt dem?

Emil: Hmmm... Nok nogle af menneskerne. Både lærerne og eleverne.

Interviewer: Kan du komme med nogle eksempler?

Emil: Lærerne er bare rigtig gode. De er monstersjove. For det meste faglærerne. De er bare rigtig sjove. Man får lavet noget samtidig med, at man har det sjovt.

At opleve sig selv som mere selvstændig og selv at skulle og kunne, og samtidig, at undervisningssituationen kan være sjov, er, som Emil beskriver, fordele ved en erhvervsuddannelse. Lignende situation for Malte blev beskrevet som demotiverende og begrænsende, når han nu netop gerne ville og kunne – men oplevede ikke at få muligheden.

5.2 Sprogparadokset: Manglende sprog for praktisk læring

I mange fag på erhvervsuddannelserne anvendes kroppen anderledes end i grundskolen og på andre ungdomsuddannelser; ofte arbejdes der med værktøj, materialer og processer, der kræver en mere erfarings- og sansebaseret tilgang. I "Verden i væren og vorden" (DEA 2018a) beskrives, hvordan den eksisterende sproglige ramme eleverne anvender, sjældent rummer muligheden for at kunne artikulere disse fordele ved erhvervsuddannelserne.

Samtidig blev det krævet fra formelle og uformelle vejlederes side en særlig rationel sproglig argumentation for valget. Dette blev i "Verden i væren og vorden" benævnt 'sprogparadokset' – at der kræves ord for noget, der er svært at sætte ord på. Dette kan lægge nogle føringer for, at unge vælger det, de kender og kan forklare forældre, lærere og venner, fremfor det mere ukendte og det som kan være svært at begrunde sprogligt. At det kan være svært at sætte ord på konkret den særlige læring, der er knyttet til erhvervsuddannelserne, kommer også til udtryk i følgende samtale med Malte:

Interviewer: Kan du fortælle lidt om hvad du har lært?

Malte: Jeg ved ikke, hvordan jeg skal svare på spørgsmålet, for jeg har ikke lært særligt meget, hvis jeg skal være helt ærlig.

Interviewer: Hvad med brugen af værktøjer?

Malte: Jeg er blevet bedre sådan rent håndværksmæssigt. Jeg ved, hvordan jeg saver, bruger en stiksav. Alle de der simple ting. Jeg har fået en god forståelse for, hvordan tingene bruges.

Her tegnes der et billede af, at det at bruge værktøjer ikke opleves som en læring, idet Malte først nævner det som en læring, da han specifikt spørges ind til læren om værktøjer. Det er særligt interessant, da han, før han påbegyndte tømreruddannelsen, udtrykte, at det netop var det han så frem til. Det antyder dermed, at der både er forskel på, hvad der forventes og hvad der umiddelbart opleves som virkeligheden på skolen. Men diskrepansen kan netop være oplevet, idet der faktisk er tale om ny læring – men fordi sproget mangler, så opleves læringen ikke direkte.

De unge ankommer til skolen med en række forventninger, som er skabt af forskellige forestillinger fra blandt andet grundskoletiden, venner og familie. I grundskolen er dyrket et sprog, som ikke nødvendigvis kan rumme den læring, man får på erhvervsskolen. I ovenstående kommer denne sproglige dimension til syne, idet den påvirker forventningen og oplevelsen af *læring*. Læren om nye redskaber anerkendes i denne passage ikke af Malte som det han forbinder med *læring*.

5.3 Fra social akavet til social åben

I ovenstående er det beskrevet, hvordan både Malte og Emil oplever, at de skal overkomme en del, for at starte på erhvervsuddannelsen. De går både mod strømmen - og gør det endda alene - mens deres venner fortsætter sammen med andre, på mere velkendte steder, som fx gymnasiet eller 10. klasse. Både Malte og Emil er i en overgang fra det gamle til det nye stadie, og fordi tærsklen er stor, så kan udbyttet i sidste ende måske også være større - særligt på det personlige plan i forhold til deres oplevelse af sig selv som mere sociale og selvstændige. For dem begge er det sociale liv i skolen vigtigt, og på erhvervsskolen har de begge oplevelsen af at se sig selv på ny i sociale situationer. Det bliver tydeligt i de to eksempler herunder, hvor både Malte og Emil beskriver en social udvikling:

Jeg er gået over til andre og taget initiativ. Helt i starten var jeg ikke sådan én der gik hen til alle, hvor folk gik hen og snakkede med mig. Og lige pludselig begynder man bare at blive mere åben. Jeg er generelt også begyndt at snakke med folk i træningscentret. Det føler jeg i hvert fald er kommet, efter jeg gik ud af folkeskolen og hen på et nyt sted.
Malte, interview to måneder efter start på eud-tømrer, oktober 2018

Det samme kan ses hos Emil, der også oplevede, at det var nemt at danne sociale relationer:

Interviewer: Noget der var anderledes fedt?
Emil: Menneskene. Jeg fik rimelig hurtigt venner.
Interviewer: Hvordan får man det?
Emil: Det er faktisk meget sjovt, fordi jeg er normalt ret social akavet, og så første skoledag, der var ikke rigtig særlige mange, der snakkede sammen. Der var få, der snakkede sammen, fordi de kendte hinanden halvt. Og så sad jeg bare ude på en terrasse, og det var der en masse, der gjorde. Og så var der nogen, som sad og snakkede om snus og rygning: "Ved i egentlig, om man må tage snus og sådan noget her?" Og ham den ene var sådan, at han kunne fandme godt bruge en skive lige nu, og så gav jeg ham en skive, og så blev vi venner rigtig hurtigt.
Emil, interview to måneder efter start på eux-datatekniker, oktober 2018

5.4 Informationsparadokset: Grundforvirring i vejledningen

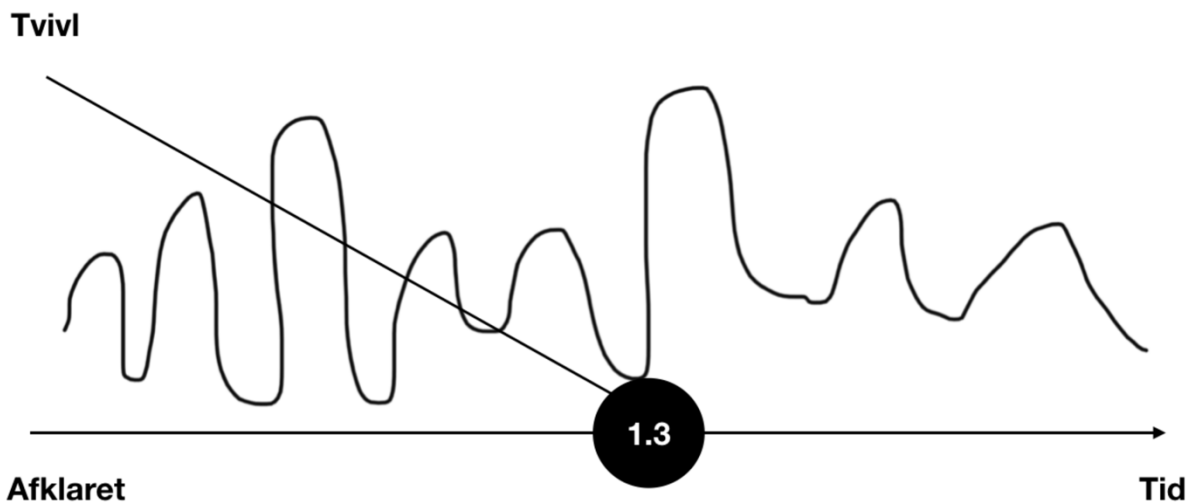
Op til de unges valg af ungdomsuddannelse, er der en lind strøm af informationsmateriale, vejledningsaktiviteter, arrangementer, værktøjer til forældre og unge, etc. Ofte beskrives alle muligheder, og der fremstilles forsøg på et totalt overblik. Trods perioder med sikkerhed undervejs, gav 'uddannelsesvalgrejsen' kontinuerligt nye informationer og udfordringer, som der skulle reflekteres over, og Emil og Malte skulle således løbende begrunde deres drømme og valg (DEA 2018a). Men den løbende begrundelse fortsætter for nogle, når de er startet på den valgte ungdomsuddannelse: Malte tog valget op til genovervejelse; Tømreruddannelsen viste sig ikke at være det, han havde forventet og forestillet sig. Træningen i fritiden blev endnu mere vigtig for ham, og drømmen om at blive personlig træner kom i forgrunden. På erhvervsskolen har han fået nye venner, og blandt dem en elev, der går på eud-business. Jeg taler med Malte et par gange over telefonen i forbindelse med, at han skal spørge sin skolevejleder om, hvad han skal gøre – om han fx skal påbegynde eud-business i stedet. Men Malte bliver ikke mere afklaret af samtalen med vejlederen, men oplever derimod, at samtalerne informationer skaber yderligere grundforvirring.

Da jeg spørger ham, om han kunne forestille sig at have valgt eud-business til at starte med, bliver det igen tydeligt, hvordan den information, som valget skal træffes på baggrund af, altid bliver forstået i den kontekst, som den unge befinder sig i på det pågældende tidspunkt:

*Det kan jeg ikke forestille mig, fordi jeg ved ikke hvor jeg skulle have inspirationen fra, fordi når jeg har tænkt, hvis det ikke skulle være tømrer – hva' fanden skulle det så være? Fordi der er så mange valgmuligheder. Og det er svært at vide, hvad man vil. Der er så sindssygt mange valgmuligheder. 400 steder. Total uoverskueligt. Fem forskellige gymnasier, så er der eud, som er en blanding. Puha en stor mundfuld.
Malte, interview oktober 2018*

Den unge skal altså være klar til at modtage information. Information, der ikke må være for overvældende, da det kan ende med at være mere forvirrende end afklarende, så længe man ikke har et erfaringsregister at holde mulighederne op i mod.

Figur 2: Tvivl, afklarethed og tid

Figuren skitserer to forskellige tilgange til forholdet mellem afklarethed og tvivl over tid. Den lige linje skitserer hvordan en høj grad af tvivl ender med en høj grad af afklarethed når uddannelsesvalget materialiserer sig 1.marts, når fristen er nået for at underskrive uddannelsesvalget på optagelse.dk. Den mere seismiske kurve skitserer hvordan bevægelsen mellem afklarethed og tvivl oftere har set ud for de unge mennesker, som undersøgelserne har fulgt. Som beskrevet i "Verden i væren og vorden" (DEA 2018a), så kunne uddannelsesvalg, der til at begynde med var helt sikre, over tid opleves som usikre og behæftet med tvivl – for med tiden igen at blive til sikre og afklarede uddannelsesvalg. Som denne undersøgelse viser, så tyder meget på, at denne bevægelse ikke stopper, blot fordi uddannelsesvalget er truffet. Tiden efter er ikke blot en abstrakt tid, men en levet tid – eller med andre ord *erfaring*. Med erfaringen kommer en større indsigt i, hvordan det potentielle, der blev forestillet, svarer til den virkelighed der opleves. Undervejs kan træffes nye og mere erfaringsbaserede valg eller frafald maskeret som reflekterede omvalg.

Samtidig opstår der også løbende nye muligheder, som den unge ikke havde forestillet sig på forhånd. Den lige og den seismiske kurve reflekterer samtidig også forskellige måder at anskue uddannelses- og karrierevalg på. Blandt de unge, som var en del af den etnografiske undersøgelse (DEA 2018a) var det tydeligt, at de oplevede, at omverdenen forventede, at deres uddannelsesvalgsproces fulgte den mere rette linje fra tvivl til afklarethed – på trods af, at det for flere af de unge blev oplevet som et af deres livs vigtigste beslutninger, da uddannelsesvalget også handler om et helt bundt af valg omkring venner, hverdag, identitet og fremtid.

06

Afrunding

6 Afrunding

Der er foretaget mange undersøgelser om unges valgproces i grundskolens de sidste år. Næsten halvdelen føler sig presset af at skulle vælge ungdomsuddannelse og næsten hver tredje oplever ikke, at de får hjælp nok i valgprocessen (DEA 2018a, EVA 2017, CEFU 2016). Men der er mindre viden om, hvad der sker, fra valget sker i marts, til de unge er i gang med den valgte ungdomsuddannelse. I lyset af, at næsten hver anden unge elev falder fra erhvervsuddannelserne, er overgangen fra valg af ungdomsuddannelse til tiden, hvor valget er blevet udmøntet i praksis, en interessant periode. I denne undersøgelse fulgte vi Malte, der valgte eud-tømrer og Emil, der valgte eux-datatekniker. Malte droppede til sidst ud af tømreruddannelsen og valgte eud-business i stedet, mens Emil fortsatte på eux-datatekniker. Deres oplevelser var både sammenfaldende og modstridende i de forskellige perioder fra uddannelsesvalget til to måneder efter skolestart.

Tiden efter marts er også valgproces – her skal valget opretholdes

Efter de unge i marts har valgt ungdomsuddannelse, skal valget opretholdes og understøttes. Hvis uddannelsesvalget som hos Malte og Emil er anderledes end normen, udfordres det konstant af omgivelserne.

Ukendt ny hverdag – præcis, praktisk information er centralt

For Malte og Emil var det at vælge en erhvervsuddannelse det ukendte valgt – og de følte de vidste meget lidt om, hvordan det ville være at starte på en erhvervsuddannelse. Hvordan var lærerne, skolen og undervisningen? Det gjorde det til et usikkert valg.

Bekymringer om nye venskaber og relationer – fokus på social opblomstring

Både Malte og Emil var bekymrede for, hvordan det var at skabe nye relationer, langt væk fra folkeskolekammeraterne.

Uopdaget læring – understreg ny viden og færdigheder

Både Malte og Emil oplevede på erhvervsuddannelsen, at det kunne være svært at definere læring – fordi den var meget anderledes end den de kendte fra grundskolen. Det kan være svært at begrunde uddannelsesvalget, hvis det er svært at vide og forklare, hvad man egentligt har lært.

Referencer

CEFU (Center for Ungdomsforskning) 2016

Uddannelsesvalg, vejledning og karrierelæring i et ungeperspektiv

DEA 2018a

Verden i væren og vorden.

DEA 2018b

Opsamlingsrapport: Hvad driver unges uddannelsesvalg?

DEA 2018c

Mellem forventningens glæde og det svære valg

DEA 2020: Optag og frafald på erhvervsuddannelserne

<https://www.datocms-assets.com/22590/1597219664-optag-og-frafald-pa-eud-12082020.pdf>

EVA 2017

Unge føler tidligt pres over valg af uddannelse

EVA 2018

Fleksibilitet i ungdomsuddannelsessystemet - Formelt, oplevet og praktiseret

Turner, Victor. 1967. "Betwixt and Between: The Liminal Period in Rites de Passage". Forest of Symbols: aspects of the Ndembu ritual. Ithaca: Cornell UP

Van Gennep, Arnold 2019. 1909. Rites of Passage, The University of Chicago Press